

LEFAPHA LA THUTO LA GAUTENG

HLAHLobo YA MAKGAOLAKGANG

SESOTHO PUO YA LAPENG
BOEMO BO PHAHAMENG
(Pampiri ya Bobedi)

Possible Answers Supp 2007

KAROLO YA A

POTSO 1

- 1.1 Ho hata o ikonka. (1)
- 1.2 Mola 1 + 2. (2)
- 1.3 Tshwantshanyo (1)
- 1.4 a. a; b, b; c, c = aabbcc. (2)
- 1.5 Motho ya nang le ditlhabela o hata ha bohloko. O sebedisitse mantswe a latelang ho hlahisa mohopolo o le mong : ditlhabela, mahe, hata kwekwe, tshelo. Ho thata ho tsamaya tseleng e nang le tseba tse boletsweng. Ha o batla thuto tlohela ho ikonka, o hata eka o a tshaba. Ikakgele ka setotswana o tle o fumane tsebo. (2)
- 1.6 Nthwena - Ntho ena
Siba - lesiba
Weno - wa heno
atleng - diatleng
nong - lenong (2)
- [10]**

POTSO 2

Tlhaka ya Basotho – P.T.K.P. Maboea

- 2.1.1 Serobebe, sefate, palesa (3)
- 2.1.2 Sefate ha se foforeha dipalesa ha se shebahale hantle. Motho ya sa bontsheng botho ba hae o hlahella a tsotse, a sena moo a welang. (2)
- 2.1.3 (i) Sejura - ho toboketsa
Ke nna - Ke wena > leba
Mela ena: a) e theola maikutlo
b) e tliša boitekolo
- (ii) Phafo ya tswalano – ho toboketsa / totobatsa moelelo.
Nna; mora, ntate, wena, kgaitšedi le moena (4)

2.1.4 Phetapheto ya sebopeho sa polelo

Mela 17 le 18

Phetapheto ya mantswa

12 le 13

4 le 5

Phetapheto ya moelelo

17 le 18

(6)
[15]

2.2.1

- (a) ? Lebotsi mela 1,2,3,4
Sethothokisi se hlahisa bokgoni ba ho hlalosa botle, le ho hlalosa moelelo wa bona – batho ba bo bone ba tie ba tsebe ho bo bapisa le diketso.
? Tshwantshiso mela 8. O shweshwe. O bo tshwantshisa le botle ba dipalesa. Ho toboketsa seo botle e leng sona.
? Mothofatso - o rwetse. Meleng ya 8 le 10. ho kgabisa
- (b) ? Phetapheto
ya mantswa - mela 1 le 2, 12 le 13
- mela 6 le 7, mela 10 le 11. kgetho ya mantswa.
? Sejura > Melang ya 1, 7, 8 le 9 - tswellisa moelelo pele.

2

- ? Enjambament/molatswelli
Mela 7 ho isa ho 8 > ho tswella ha polelo
? Raeme
Tema ya bobedi > abcbde. Kgetho ya mantswa.
(bonyane a hlahise dintlha tse hlano tse fapaneng.) (10)

2.2.2 Mahetla a sebetsa seka thebe, a sireleditse setjhaba / Tshwarahano e matla. (2)

2.2.3 Anastrofi - mola thothokiso ho natefisa / ho lobokantswe mantswa / tatellano ya mantswa e fetotswe. (3)
[15]

2.3.1 Mola wa thothokiso

Neeletsano > meleng ya 1 le 2

Molatswelli > meleng ya 19 le 20

Kgefutsohare > Moleng wa 2, 6, 12. O a reneketsa.

Phetapheto > o hokantse mela ka mohopolo o le mong. Meleng ya 17 le 18.

Anastrofi > lobokantse mantswa moleng wa 14.

Phetapheto ya sebopeho > ho hokahantswe mela ka mohopolo o le mong. Ditho tsa puo tse tshwanang. (5)

Kgetho ya mantswa

Phetapheto ya medumo - hl (1 – 2)

- kg (4 – 6)

Mantswa makgohledi - lefifi > botsho bakeng sa ho se rutehe.

Moleleki > e tsamaisana le lebitso la ya rokwang - e leng Moleleki -ketso ya ho leleka.

Pupeditseng > bohloko ba ho sa tsebe ho hema, ho se heme ho boima haholo.

Ho hloka thuto ho ka lekwang le ho fellwa ke tshepo ya ho phela.

Kgoliathe > sera sa batho, se ka nneng sa hlolwa neng kapa neng.

Thari e ntsho, mmakgonthe. Mantswa ana a phetaphetilwe ka makgetlo ho hlahisa maemo a monahano bathong ba batsho ka sena sebaka. (5)

Mekgabiso thothokiso

Phetapheto ya mantswa > ho hokahanya moelelo. Meleng ya 1, 5, 6, 10, 14, 4, 12.

Anastrofi > (7) o tiisa maemo ao a leng ho ona ho hlahisa lebaka la ho hloka bokgoni.

Mmila > phetolabitsa > sebakeng sa naha.

Mothofatso > nwesitseng > o a nwa ha o nweswe (3)

Mookotaba

Thuto e tlisa lesedi maphelong a batho. (2)

[15]

2.4.1

(a) Sejura/kgefutsohare > kolokisa mantswa mola 4 / toboketsa mohopolo

(b) Enjambament / mola o tswelang > mola wa bobedi - lefilori le letshwana ebile le ntlafaditswe ka dishweshe. Hlaloso e tswella pele moleng o latelang.

(c) Lebotsi > 8. Ha ho naha e ka orang letsatsi, ngwetsi e ka se kgone ho tsamaya e sa tena. Ka Sesotho ngwetsi e a hlompha. Ke ho hlalosa.

(d) Phetapheto ya moelelo > meleng ya 7 le 8 seroki se bua ka tshireletso. Ha o tenne o iphumana o na le seriti, o futhumetse ebile o tshwana le ba bang. Ho toboketsa.

(e) Mothofatso > moleng wa 14. Sefofane se tseba le ho ikotlolla. Moleng wa 6 lefatshe le orile letsatsi ho fumana mofuthu / ho ba tlasa tshireletso. E fuwe semolo sa motho. (10)

2.4.2 Ha o futhumetse, o le tlasa tshireletso, o a phutoloha. Ha ho letho leo o le tshabang. Ha o sa phutoloha, o dula o hetla ka morao. (3)

2.4.3 (a) Lefatshe le ba le seriti ha ho le lefifi.

Kgathe ha ho kganya tsohle di pepeneneng. (2)

[15]

MATSHWAO A KAROLO YA A: [40]

KAROLO YA B

Leru le Lefubedu – T.W.D. Mohapi**POTSO 3**

- 3.1.1 Ke tsebiso ya kamohelo ya tshireletso ya Lesotho. (2)
- 3.1.2 Melao etswa naheng e fanang ka tshireletso.
Moruo wa naha o ba ka tlasa naha e nngwe.
Batho ba moo ba dula ba phuthulohile hoba tshireletso e matla.
Matla a morena a fokotswa, e ba molebedi e seng morena. (4)
- 3.1.3 O ne a sebetsa seka moeletsisi wa morena, ebile a tsetleletse hore morena a kolobetswe. (2)
- 3.1.4 Maburu a kgonne ho hapa karolo ya naha ya Basotho.
Maburu a kgonne ho qobella Basotho hore ba tshole Mohokare ka setlankana.
Basotho ba ne ba hlapaolwa feela: "batho ba hao ke mashodu"
Naha ya Basotho e qetelletse e le tlasa baditjhaba e le ha ba leka ho qoba tello ya maburu.
Seriti sa morena se ile sa nyenyefatswa, a sa hlomphe ka nepo.
(amohela dintlha tse nne ha feela di araba potso.) (4)
- 3.1.5 Mora wa morena e monyenyanane o ile a ipha naha.
Marenana a rera morena a bontsha ho se kgotsofale ka puso ya morena.
Phoshodu a kena mmomoring le marenana kgahlanong le morena.
Setso, kemedi e le dingaka tsa setso, sa nyenyefatswa ha morena a ne a se a sa hlomphe dikeletso tsa boKatse.
Setjhaba sa phasalla, sa tlala naha.
Le hoja naha e ne e se e le tlasa tshireletso ya Borithane, Makwanyane o ne a sa kgotsofala ho hong ke qeto ena. (4)
- 3.1.6 O ne a se a tsfetse a le boemong ba lona lesea leo. Mmele o ne o se o fokola.
O ne a se a se na matla a ho lwana ka dibetsa a mpa a lwana ya kelello. Le kelello e ne e se e kgathetse empa e ne e se ya lesea. (2)
- 3.1.7 O ne a utlwisisa hantle se neng se bolelwa ke Mabile. Bothata e ne e le hore tumelo tsa bona di ne di sa tshwane. Moshweshwe o ne a tseba hantle hore le ba hae badimo ba mo kgotsofatsa. O hlolehile ho bona bonnete ba tumelo ena. (2)
- 3.1.8 O fumanetse Basotho kgotso ebile o phetse bophelo ba hae ka botlalo. (2)
- 3.1.9 Casalis o qobella morena ho saena a bile a mo tshosa ka le reng Maburu a matla ho feta Basotho. (a ka fana le ka lebaka la tshehetso ya borapolasi). (2)
- 3.1.10 Manyesemane. Hobane Lesotho le ne le le tlasa tshireletso ya bona. (2)
- 3.1.11 Baruti ba ne ba le pelotelele hobane ba ne ba batla ho bona ditabatabelo tsa bona di phethahala. Haesale ba fihla morena a ntse a sa fane ka karabo e hlakileng, empa ba nna ba mamella (2)

- 3.1.12 Basotho boholo ba ne ba sa tsebe ho bala kahoo mosebetsi o ne o le moholo. Hore ba tle ba tsebe ho thea ditsha tsa bona ka nepo ba ne ba batla tshehetso ya morena. Bahlabani ba ne ba ka nyopisa morero ka ho ba hlasela ka mehla.
(amohela karabo tse ding ha feela di araba potso.)

(2)
[30]

KAPA

3.2.1 Tshwantshiso Sethaleng

- Sethaleng e kgaolwa ka dipono le ditema. Kgaretene e sebedisetswa ho kgaola dikgaolo le ho re hlalisoa tse hlalimang. Bona ha se bothata hobane tshwantshiso e se ntse e kgaotswe ka dipono. Se ka etsahalang ke hore e lokilokiswe hore di seke tsa ba telele haholo, tshwantshiso ya tloha ya nka dihora tse ngata.
- Dibapadi di bapalla sethaleng. Dibapadi tsa bohlokwa, tse tlang molaetsa ha di ngata haholo. Diketsahalo tsa ntwana di hlalisoa ka ho phetwa e be mmohi o ba le setshwantsho sa se etsahetseng moo. Tshwantshiso ena e fana ka sebopeliso se setle sa diketsahalo, ha feela ho ka fumanwa dibapadi tse nang le bokgoni ba ho hlalisoa molaetsa ka nepo.
- Mabone a sebedisetswa ho bontsha nako; bosiu le motsheare. Ka puo ho hlalisoa tikoloho jk. Ho oma ha naha. Ha motho a lebelletse e mong, e be eo o tla a palame pere, ho sebediswa diji tse hlalimang theiping, ho hlalisoa modumo. Lebone le bohale le emela lehadima.
- Puisano e totobatsa diketsahalo. Mmohi o fumana sesosa sa kgohlano. Mona Basotho ba tseka moedi wa bona, Mohokare. Ho ka ba boima ho tisa noka kapa mehlape sethaleng empa puo ha e le boima, ho bonolo ho mmohi ho fumana setshwantsho sa noka ena. E boele e totobatse kgohlano.
- Tokiso ya moo ho bapallwang. Ho bonolo ho thea sethala ho hlalisoa kgotla, dikopano, ntlo jj.
(baitluti ba fane ka mehlala ho tshehetsa dintlha tsa bona.)

(15)

3.2.2 (a) Boipuiso bo re senolela semelo sa mophetwa

- Re lemoha hore Moshweshwe o tetebetse o mathateng boipuisong ba hae. Ho se ho senyehile naheng ya hae. Ha a tsebe hore kgotso e tla rena neng. O leka ka hohle ho tisa kutlwano: o buisana le maburu empa ka mora nako ba kwenehele ditshepiso tsa bona; o buisana le matona le bara empa ka mora nako ba kene ntweng ntle le tumellano le yena; o sebedisa ba basweu ho mo thusa ho rarolla mathata a hae ka baka la ho se tsebe ho bala le ho ngola; o iphumana a sebeta ditaba tsa hae ka mokgwa oo a sa o tlwaelang – ho se ho ngolwa diqeto dipampitshaneng, ho se ho tsamauwa ka ditlankana, naha e a honyela.

- O ferekane.

Bara ba iketsetsa boithatelo, ba hlasela ha yena a ntse a leka ho buisana le ba direng. Setjhaba se a fela ka baka la dintwa. Bana e se e le dikgutsana. Maburu le manyesemane ba hloka botshepehi. Dingaka di hloleha ho mo thusa ho rarolla mathata. O bona eka badimo babo ba mo furalletse

- O na le tshepo ya hore ka le leng ho tla loka
- (b) Bo bidietsa tse tla etsahala > Mohlomi o ne a etelwe ke badimo, ba mmontsha leru le lefubedu. Setjhaba sa Basotho se tla ripitlwa
- (c) Ho hlahisa se etsahetseng pele > badimo ba kgenne ka baka la kamano ya hae le Maburu
- (d) Bo senolo mefehelo ya mophethwa : Mohokare e ikentse sera ho yena.
- (e) Bo totobatsa kgohlano
Moedi wa naha ya setjhaba o ntse o honyela seka kgudu e honyetsa hlooho. Kgotso e kae haesale leru lena le lefubedu le fihla

(15)
[30]

MATSHWAO A KAROLO YA B: [30]

KAROLO YA C

POTSO 4 PALE

Mehaladitwe ha e eketheha – T. Mafata

- 4.1.1 (a) Maratahelele matswakotsi. Kgama ke motho ya ratang dintho tse sa mo tshwanelang: O batlang ho Sentebaleng athe o tla hloleha ho emela diqeto tsa hae?
- (b) Ha a tshohile o tlallwa ke naha, o leka ho araba empa o iphumana a felletswe ke mantswe.
- (c) Le boi bo teng / O boi, o ile a kgakgathwa ke letswalo mmele wa thothomela kaofela, o tobane le ntho eo a sa e tsebeng. (6)
- 4.1.2 O ne a hlokometse hore ba tshohile ebile ba babedi feela ka phaposeng eo. (2)
- 4.1.3 Ba ne ba sa batle hore ba tsejwe hore ba phela kae. Ba ipatela baahisane le hore batswadi ba se tsebe moo ba leng teng. (2)
- 4.1.4 O ne a ratana le bahlankana ba bangata. (2)

- 4.1.5 Mmae: o bulehile mahlo. A elellwa hore mora o ntse a mo thetsa. O sebeditse ka thata hore mora a fumane tjehelete ya ho ya sekolong. Kgama o hlolehile ho hlompha le ho ananela boitelo ba mmae. (2)
- Dibakiso: o bapetse ka lerato la hae, a mo kenyetsa mahlo a batho. O thabisitse batho bao ba neng ba le kgahlanong le kamano ena jk. Mmampholane, Titjhere jj. O hlolehile ho mo hlompha. (2)
- Rangwanae: o tshepitsitse ntatae hore o tla mo hodisa ka nepo. O lekile empa Kgama a bapala ka tshepo eo a neng a e behile ho yena. Ho tla ba boima hore a phete a mo tshepe. (2)
- 4.1.6 (a) Hore ngwana ya sa mameleng molao wa batswadi o qetella a bonwe ka leqeba phatleng. (2)
- (b) Hore ha re a tshwanela ho itaola hoba molao o thapisa mmele. Ha re a tshwanela ho ithera ntle le tumello ya batswadi. (2)
- 4.1.7 (a) Kgama o qetelletse e le leqai – ntatae o kile a e bolela taba ena. (4)
- (b) O qetelletse a etsa mesebetsi ya botawa le ho tella. (4)
- 4.1.8 Mahloko a thobalano a tshwaetsang.
Bana ba o sa tsebeng bontata bona.
Lematswa ke batho.
Ho hloka seriti setjhabeng. (4)

[30]**KAPA**

- 4.2 Kgohlano ke qwaketsano ya mantswe/maikutlo a sa tsitsang (2)
- 4.2.1
- (a) Kgohlano e ka hare
- Batswadi ba boSentebaleng le Kgama ba lala ba sa bo hlothe.
 - Ka ho sa tsebe moo bana ba bona ba leng teng.
 - Kgohlano ya tswelopele le setso e thefula bana.
 - Tshotleho e ngongorehisa Mmakgama hore a kgwantlelle mora ho ya Sekolong.
 - Dibakiso ha a tsebe moo a emeng le Kgama. (4)
- (b) Kgohlano e ka ntle.
- Tomase ntata Sentebaleng o ne a sa rate kgodiso le mekgwa ya Sentebaleng empa mmae a mo emela a re a tlohele ngwana. Ba dula ba qwaketsane ka mantswe.
 - Ha boKgama ba lwana le Madiboho ba lwanela Dibakiso.
 - Ha Kgama le Sentebaleng ba kgakgathwa ke batho.
 - Ha boTheko ba qwaketsana le Kgama ka boitshwaro ba hae bo bobo (4)

- 4.2.2 (a) **Sentebaleng** bitso lebe ke seromo
- Ka moo Sentebaleng a aparang ka teng ke mahlabisa ditlhong, o tena mese e mekgutshwanyane, mmele wa hae o a bonahaletsa. O ke ke be wa ba wa mo lebala le kgale.
 - Ke ngwanana ya qolotsang mohlankana a inehela yena a sa emele hore mohlankana ebe yena ya etsang tseo. Re bona ha a hwesheletsa Kgama ka tsebeng a mo sunya leleme ka tsebeng, a mo hemela a ba a mo suna.
 - Ha a sebedisa mano a ho kgothotsa monna ya ntseng a tjeka le yena ka hoteleng (5)
- (b) **Dibakiso**
- O ile a bakisa banana ba Mohlakeng ha a ka a itshwara hampe ka morao hore a tsebe hore Kgama o se a ratana le Sentebaleng.
 - A boela a bakisa Kgama ka ho se lwantshe Sentebaleng hore a kgaohane le Kgama.
 - Ka morao ha Kgama a se a tswile dikotsi a boela ho Dibakiso. Dibakiso a mo bakisa a mo amohela hape ka matsoho a mabedi.
 - A bakisa bao ba neng ba bua hahalo ha a thusa MmaKgama ho bokelletsa tjhelete ya ho ruta Kgama. (5)
- (c) **Mafikeng**
- Mafikeng e ne e hlile e le lefika la popota hantle, hlooho e ne e le thata a sa batle ho mamela ditlhaliso tsa batho ba bang.
 - O ne a le manganga ha ho fihlwa nthong tsa setso. O ne a sa kgepholwe ke letho, o na le botsitso.
 - Mekgweng le meetlong ya Sesotho o ne a sunya nko mobung a sa batle le ho mamela, a sa thekesele a tsitsa a bile a lomahantse meno.
 - E ne e le lejwe la motheo la malapa ana a mabedi (5)
- (d) **Mofifi**
- Ke sefate se moriti o maphodi o ne a phodile ka nako tsohle.
 - O ne a mamela a utlwisisa ba buang le yena.
 - O ne a hlokometse malapa ana ka bobedi e le kgoro e ntle. (5)

MATSHWAO A KAROLO YA C: [30]

MATSHWAO KAOFELA: 100